

Ч. 13.

Р. V.

Українське Видавництво
„ГАЙДАМАКИ”

ХЛОПИ В РАЮ

I

Оригінал.

Ціна 6 цн.

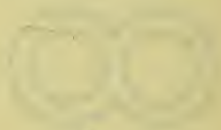

Ню Йорк, Н. Й, 1913.

Накладом „Гайдамаки”.

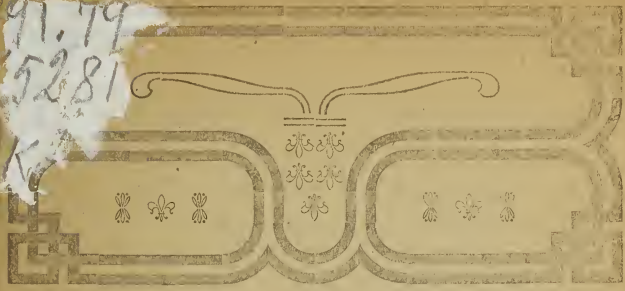
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

97.79
5281

В. Г.

ХЛОПИ В РАЮ.

Зібрала ся громада на раду. Прибули й жандарми, щоби робити порядок. Гукнуло. Повалило ся на землю кільканацять хлопів, решта втікла — і вже по крику. Був порядок.

Гарненько, тихонько лежать собі на дорозі парібки, ані верохнуть ся. Кождий має кругленьку дірочку від кулі, як належить ся, але не від авантури, а лише так після порядку витягнув ся.

А крізь ті дірочки душі повітятали

голови і розглядають ся здивовані.

— Ви бачили? — каже врешті душа того Грицька, що то все в корчмі верховодив. — Ви бачили? Пштикнуло і кінець. Чоловік анї не подумав, що то так може бути відразу.

— Буде тобі кінець, ая! — відповідає пара, видобуваюча ся з чола зизоокого Пантелеймона. — Без святої совіди ми померли... Як тут стати перед вратами небесними?

— Ба! Якби то був чоловік знав!

— Говорили єгомость, щобиць кожної хвилини був готов... Коли ти сам пересліпив, то чого інших учиш?

Від слова до слова — посварили ся душі. Було би і до бійки дійшло, але кулаки розвівались їм, наче той вітер. Що котрий хоче гукнути, то цястук поволеньки опадає, тратить форму і спливає по плечах другого.

В кінці погодились.

Ідуть купю до раю, а дурний Іван

на самім кінці. Ноги лишають ся йому в стерниску, бо душа то була тяжка, нездарна.

Вже смеркало ся, коли вийшли з земського воздуха. Сіли собі на хмарі, відпочали троха тай далі в дорогу. Летять, летять, питають ся звід о дорогу, але ніодна певної ради не дає. Ся говорить: „Ідіть на ліво, далі просто”; друга: „Скрутіть на право, потім на ліво”; знов инша: „Не сходіть, хлопці, з дороги, тільки все просто”...

Звичайно урядники. Кождий говорить, що йому слина до губи принесе, щоби йно позбутись.

Перестали, питатись. Летять після власного розуму. Ну і на третю добу стають коло небесних воріть,

Пукають несіміло...

— Хто там?

Ану, хто має бути! Є Грицько, Пантелеймон, Василь, Матей... Нікого не бракує. Навіть і дурний Іван пришкандибав.

Відсунула ся кляпка і велике світло бухнуло на зовні. Заглядають душі і аж потручують ся, роззявивши роти — так гарно.

Сидять собі при столиках різні графи і пани, сидять у гафтованих кафтанях, на раменах мають золоті крилця... Часом той і сей підірветь ся, прилетить до иншого столика, поговорить з тим і з сим. Щось вино, вісьськова музика грає. Жити, не вмирати! А кожний з тих панів має на грудях золотом вигафтоване назвишко, яке мав на землі. Одному було Бішмарк, другому Муравєв, третьому Плева, четвертому Столишин, пятому Сембратович, далі Марков, Яворський, Бадені і т. д. Пани і королі осібно, всі, ані одного не брак. Не дивота, церкви будували, статуї божі все їм на землі ідуть.

Царєвті підійшов до віконця старець у златім шляфрочу, з ордерами всіх царєв скіта на грудях; а коли ангели почали йому салютувати, зміркували душі, що се святий Петро і почали чухра-

тись по лобах, бо не мали шапок, щоби поклонитись,

Тоді той старенький питаєсь:

— Паспорти є?

— Були — бреше як з нот Грицько,
— тільки ми погубили.

Але святий Петро поглянув Грицькову в очі і відразу вичитав брехню.

— Чому то крутити! — каже, — Я тут уже маю рапорт від власти, даної з божого призначеня. Проч!

Зараз влетіли жандарі, такі самі, як не землі, лише з крильцями при раменах вхопили Грицькову душу за чуприну і вніесли її.

Перестрашились інші, рішили говорити правду.

А святий Петро питає першого з краю

— Чзгось бажав від дочасного життя?

— Любови,

— А ти?

— Свободи.

— А ти?

— Правди.

— Ти?

— Іди.

А що котрий відізвесь, то укрилені жандарі як з під землі вирослі, волічуть його до пекла.

Лишивсь тільки дурний Іван.

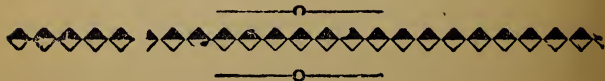
А коли прийшла черга на нього, він каже простолушно:

— Та я, небесний стороже, нічого не хотів, тільки спати. Я спав собі, коли вони вічували, і кулька через помилку трафіла мене.

Тоді отворились небесні ворота і дурний в параді війшов до неба!

А св. Петро поклепав його по плечах і каже:

-- Сей є нищий духом; такий повинен бути хлоп, Іди до офіцин, будеш мити панам начине!

ОРИГІНАЛ

В горах північно-західної Америки, в околиці, до якої вибрали ся ми на лови — так розказував мені старий товариш — зовсім нам не вело ся. Один з між наших потовк ся, упавши в вимулений водою яр, і мусів покинути товариство, другий прострелив собі руку, а третій не знати яким способом відбив ся від товариства; ще й четверта трапила ся халепа, а іменно те, що звірини тут було мало.

Шукаючи товариша, ми зайшли в глибоку долину, якої високі збочи були порослі сосновим пралісом, що недавно значно повигарував. Сподом долини протікав потічок, а далше, на північ, на

кінці долини, виділось плесо озера; іде даліше нові збочи і ліси. Околиця була маєстатична, а бодай такою мені видавала ся. Я завсїгди смирно клоню ся перед могутними і великими творами рук природи — перед великаном, якого не страхаєш ся, але перед яким чуєш себе таким малим і нікчемним.

Побачивши озеро я з товаришом пустив ся до нього. Перейшовши вигорілу часть ліса, ми пустились вздовж оставшого ще ліса і... на велику втіху стрінули товарища. Він сміяв ся побачивши нас і на запити, де перебував, відповів:

— В царя гір, свобідного і величного сина природи; ось вам уся тайна.

— Дозить жартів — говорив я; говори просто, а то ми немало тобою наклонотались.

— Як кажу, що в царя гір, чоловіка оригінала — сказав він і зачав собі з мене жартувати.

Слово оригінал має для мене завсїгди особливше значінє, як імя чогось не-

буденного, свіжого і інтересного. І я заставив товариша розказати мені все подрібно, радий в одній хвили всього дізнатися. Але він поки що сміяв ся, і очевидно, знаючи мою палку і пристрасну вдачу, плів мені самі нісенітниці

— Тебе і сон не возьме ся, коли усього не дізнаєш ся — почав він дальше; та коли таким товаришом нагородив мене Господь, таки годі, Слухайтеж! Саме тоді, як ми розійшли ся коло Медвежої скали, я наче забув себе і йшов десь далеко, думаючи, що і ви тудиж пішли поперед мене. Аж отсе озеро, що бачите, заставило мене поважнійше над собою застановити ся. Мені стало ясно, що я заблудив. Я звернув на право, відістати ся на висше місце, і переходячи попри скалу, запримітив, що тут є щось похоче на мешканє чоловіка; став я приглядати ся. В тім почув ся від озера тріск і шелест галузя і я обернувши ся побачив чоловіка, що підходив до мене..

Так розказував товариш ведучи нас за собою; за хвилю ми справді побачили щось похуже на будинок, який против великої скелі видав ся мені небільшим величезного улія. Стіни були поліплені землею, дах вкритий дернюками. Від полудня було досить велике вікно; комина не було видно.

— Отсе той оригінал? запитав я.

— Еге!

— А можна мені на него подивитись?

— Чомуб ні. Чоловік він людяний; ну, а до того я тебе порекомендую. Ходім!

Ми увійшли і застали, як господар дому забирав ся розкладати огонь в престенько зладженій печи. Товариш сказав хто ми є.

— Дуже рад, що зайшли до мене, але... як бачите— сказав господар дому — від негоди тут сховаєте ся, але вигоди не знайдете.

В мешканю я не побачив нічого особливого. Від східної стіни стояв невеликий столик в роді аналогіона, накритий, як на таку комнату, досить білим настільником. На столі лежала груба книга з грубими, чорними окладинками; в куті, коло печі стояли два горшки; на стіні висів довгий, старий плащ. Стіни були сяк так побілені, і взагалі в комнаті було досить ясно.

— Що ж, ви отсе самі проживаєте? запитав я господаря.

— Сам, .. Як за ділом, то і самому вік перейде незаметно — відповів він.

— А чим ви тут займаєте ся? запитав я дивуючи ся, щоби чоловік, літ може пятьдесяти міг тут сам робити.

— Дивуєтесь, що я роблю, так мовби не було на світі що робити. Думаю над минувшим моім житєм, та годі передумати.

Мені майнула галка, чи не бачу перед собою злочинця що отямившись, і

лякаючись руки справедливости, усунувся на самоту. Але анї з лиця, анї з тону бесіди зовсїв не можнабуло таке заключати.

— А позвольте дізнати ся, що тільки думаєте. Певно важке було жите, повне трудів і пригодів, — сказав я — не знаючи сам, якої сподівати ся відповіди.

— Кажете, повне пригодів? Ні, пригодів не було жадних. Я думаю над таким житєм, як воно виглядає загалом над таким, яким живуть усі люди. Знаю, вам видасть ся воно дивовижним і непонятним, але се велика задача. Думаю, як я жив з другими і як другі зомною жили, Невжеж так треба жити! Полишивши всі законні власти і інституції — сама суспільність неволить і пригнічує одиниці так, що годі рушити ся. Тебе поневолюють і ти других неволиш. Людй зовсїм нема, тільки пани і слуги, шпіони і доносчики. Як вирівнати житеві скривленя і супереч-

ности, без яких щастє людей немислиме — от що я думаю.

Я глянув на книгу. Мені здалось, що старець є певно пустинником, що покутує, та роздумує над житєвими гріхами, приписуючи собі, чого й небувало,

-- Що се у вас за книга? запитав я.

— Се моє євангеліє.

— Еге. А чи довго ви служити ось тут Богу? запитав я впевнившись, що маю до діла з монахом-пустинником.

— Богу служу, кажете — сказав старий усміхнувшись і глянувши пильно на мене. Якому Богу я маю служити? Ні, я не служу ніякому Богу та ще в той спосіб, як ви всі звикли служити.

Мені стало ніяково.

— Простіть — сказав я звиняючи ся — але побачивши євангеліє я думав...

-- Знаю, знаю, се нічого. Ви мене не зрозуміли. Я говорив, що се моє євангеліє -- не Христове.

-- Ваше євангеліє?

— Так. Воно має бути предтечою Христового євангелія, а з приходом його мое євангеліє усуне ся.

Я подумав, чи чоловік той не є варіятом.

— Але-ж Христове євангеліє вже прийшло. Хибаж ви сього не знаєте?

— Прийшло, кажете? То хиба вже в отсім місяці, як я на світі не бував. Справді прийшло? — допитував ся він дивлячи ся мені нильно в очі.

— Вже майже дві тисячі лїт, як воно істнує, від часів Христа, хибаж ви того не знаєте?

Старий голосно засміяв ся.

— Себто ви хочете сказати, що воно вже так довго повинно істнувати, та що вже так довго в людей вмовляють, що воно є, хоч його нема. Чиж була би тільки кривд, тільки злодійства, убійства, загарбування чужого майна, неволення одних другими, колиб воно було? Христос говорив прямо до серця, а воно

в шафах бібліотек опинило ся. От що!

— Треба його толкувати і розширяти, сказав товариш, що прийшов зо мною.

— Еге, тобто вмовляти, що воно є, хоч його нема.

— Я вас не розумію і не п'онимаю, — сказав знов товариш.

— Дуже легко мене п'оняти. Зробіть щоби люди людей не кривдили, щоби любили один одного, бо цілю евангелія не є лишень його проповідуване, а тоді скажете, що Христове евангеліє є між людьми.

— Так по вашову виходилоб, що треба в инший спосіб проповідувати евангеліє.

— Крайна хвиля се зділати. Еге! І місто товчи людям голови сим тим, треба би вже раз вказати людям на те зло, яке помимо евангелія так свобідно царює на світі. Час би і то крайний, аби люди перестали думати о сівбі, а подумати і о жннві. Дві тисячі літ сіяли сло-

ва Христа, а де овочі, де плоди? Чому не стати і не запитати ся, чому не росте посіяне? Чому не подивити ся, як вороги йдуть за нами і ще в самім зароді нищать посіяне? А що світ не став гірший, тона се є дуже проста причина: світ не може стати гіршим, Кожий нині числить ся з силою фізичною, а не з якож там наукою.

— А всеж треба нам в щось вірити.

— Я вірю! Вірю що Христос учив і Його наука на марне пійшла; вірю що люди взявши в руки євангеліє любови, вчать людей нанавидіти, кривдити і мордувати других; вірю, що ми взявши в руки писане євангеліє і вимовивши слово „вірую” уважаємо себе такими, якими після євангалія бути повинні, а якими не єємо; вірю, що люди хочючи увільнити ся від закона життя, який звучить: „Працію сам на своє удержане” забирають плоди трудів своїх братів, послугуючи ся часто при тім є-

вангелієм; вірю, що десятки тисяч людей гине на війні, а ще більше мучиться в дома, а проповідники євангелія ще й благословлять йдучих убивати; вірю, що і нині темноту захвалює ся як розум божий; ну, і якої ще віри можна від мене жадати? Як віра моглаб через тьму отської віри до мене перебити ся? Чи ж можна нараз вірити в одно і в друге? Я вас запевняю, що ніколи.

Чуючи все те, я зобачив, що передо мною чоловік не якбудь думаючий, а може. . Та світ однаковою мірою міряє гірших і ліпших від себе. Одні для него за малі, другі за великі — все одно.

— Щож ви маєте в своїм євангелію? запитав я.

— А що... Списую всі ті перехрестя і суперечности, всі недоладности людських понять і віровань, рад показати всі хибні твердження і вмовлювання в себе небувалих річий; хочу сказати, що ми маючи в руках Христову науку не єємо

ліпші від тих, які євангелія не бачили. Коли люди zobачать все те лихо, яке роблять закриваючи ся євангелієм, тоді приймуть в серце науку Христа і тоді моє євангеліє буде непотрібне.

— А чому ж ви не живете між людьми — запитав я — там можнаб ще більше думати. Там бачите жите постійно...

— Між людьми жити? — Тут старий голосно та гірко засміяв ся. — Таж се зовсім неможливе тоді булоб — думати. Вони далиб мені зараз якийсь занятє, забралиб мені весь час, казалиб платити всякі податки і зробилиб з мене такісінького, як вони всі. Вони потягнулиб мене в той безпам'ятний вир, з якого, завдяки судьбі, я вирвав ся, і в яким інакше від других думати а тим більше робити не можна. Я нині наглядно виджу, чого мені треба, а вони вмовлялиб в мене, що мені треба чого иншого. Я був би там невільник — служив би одним, а неволив би других. А щастє людей не на нерівности має осно-

вувати ся, але противно. Ось чому я між ними жити не можу.

— А яка іменно була причина. що ви вокинули людей -- запитав я бачучи, що старий любить дуже багато балакати,

— О, дуже простий случай, яких багато на світі, В місци де я жив і родив ся жив богатий богатий пан і убогий робітник, якого хата і кусень поля були посеред панського ліса. Та лакоме око пана не стерпіло(а пан був дуже учений) і загарбало отсю дрібку бідака і прилучило до свого великанського майна. Чоловік просив, падав на коліна, плакав (я сам бачив), но дарма. А се той сам пан, що побудував каплицю на роздорожу в Л,.. Отжеж чоловік той, вертаючи від пана не упросивши його, чи захорів з журби, чи як там, досить, що знайшли його замерзлого коло панської брами. А лишила ся жінка і пятеро дітей без хліба і даху над головою і без вітця-кормителя. І коли ударив похоронний звін сумно-щиро

тяжно — нарід падав на коліна і молився, а навіть жінка помершого, хоч омліваючи, хрестилась зворушена побожним звуком. Но мені голос звона видав ся страшним голосом братньої крови, взиваючим до неба о пімсту; — голосом. перед яким не треба ні хрестити ся, ні молити ся. Голос звучить досі в моїх ухах і будить мене нераз зі сну серед ночі. Ось вам случай і він загнав мене в отсі гори.

Старий ще довго говорив, але мені хотіло ся скорше дізнати сь, що іменно криє ся в його євангелію, та як воно виглядає. Цікавість перейшла в нетерпеливість і я, не слухаючи, на чому старий скінчив, попросив мені його показати.

— Дуже охотно — сказав старий встаючи і надаючи мені книгу. Скажете людям що бачили, хоч я певний, що в них не буде часу вас послухати. Вони вічно ваняті чим другим, тільки не зміслом.

Читайте, читайте — говорив він видячи, що я тільки переглядаю.

Я зупинив ся на стороні, де було назначено „Голова Х.” і читав:

„До святині прийшло п'ятьох людей: поганин, жид, католик, протестант і безкфесійний, щоби послухати правди тут голошеної. Проповідник був пророком живого слова і річ його цілющим бальсамом поплила в серця слухачів, Він отворив перед ними свою власну душу і вони глянули в ню, наче в зеркало і побачили самих себе такими, якими дійсно були. Вони пізнали правду, і вийшовши з святині сказали: „Отсе чоловік, в якому нема обмани. Ми повірилиб йому тайни, ми віддалиб на сховок свої скарби, він приймав би нас, як рівних, як братів, ми пізнали в нїм чоловіка праведного, безпартійного, несамолюбного, всіх любячого, некористолюбивого, справедливого. І всі вони пішли за тим чоловіком. А де нині подібний проповідник,

де нині подібна правда?

Дальше читав Голову XI.

Пятьох учеників сиділо на шкільній лавці в однім часі і учили ся одної науки. Учені професори викладали найновіші здобутки знання, хотіли зробити їх спосібними до життя; і зробили. Один став священником, другий фабрикантом алкоголичних напитків, два інші купцями, а послідний унаслідив по батькови великі фабрики і рафінерії нафти і провадив дальше батькове діло. Тут кожній розвинув свою діяльність після вказівок учителів. Фабрикант алкоголю друкує довгі оголошення, тисячні захвалювання; понаймає агентів, щоби розпіячували на рід заробляє гроші і побільшує з кожним роком свої фабрики і закладає нові агенції. Його товариш, священник омліває накликаючи людей, щоби не пїли алкоголю і викладаючи, кілько лиха наносить п'янство тілу і душі. Два інші побудувавши побіч себе склепи завели ворожнечу на

жите і смерть. Кождий рад другого знищити і весь зиск тільки собі забрати. А остатний, фабрикант нафти почувши, що який хемік винайшов новий спосіб роблення пального матеріялу, таншого від нафти, купив за великі гроші винахід і занастав. І великий пожиток, який давби людям винахід, пропав. А найдивнійше те, що хоч як суперечні в тих людий ідеї і прямованя, а усіх їх поставлено урядниками, себто проводирами народу. Ось вам учені мужі, світочі чинішої науки, учителі темного народу! Ось як роблять вони, просвічені. а щож ми, темні маємо робити? Що?!

Перекинувши кілька карток я перечитав Голову XX, що звучала:

Жило раз двох людий прокажених. І прийшов до них чоловік-лікар, дав цілющого лікарства і казав прикладати і вимивати рани. Але люди ті і не думали о проказі, а почали толкувати, та сварити ся про особу лікаря і віруючи в

чудотворність ліків, прикладали їх просто де попало, не глядячи зорсім за ранами. Чи ж того бажав лікар? І о стільки ті люди були безтямні, що уживане лікарства стали вони уважати не потребою, а законом, Малі рани ще сяк так гоять ся, а великі даліше гниють і родять нові хороби. А коли хтось чуючи гнись питає їх про здоров'є, вони позакривавши струпи лахами, показують сейчас лікарство і імя лікаря і кажуть: „Дивись, чи може бути хорим, хто посідає отсі ліки?“ Ми здоровші навіть, як всі інші люди.“ Ог так ми приймаємо Хрисове євангеліє!

В кінци перечитав я ще одну главу, а іменно XXV.

По 1900 роках повстаня науки Христа, в віку високої культури здибав я чоловіка і запитав: Чував ти коли про історію натуральну, хемію, політику, питав я, но він відповідав: не бачив, не чув, не знаю... Я навіть читати не вмію,

додав він, то деж мені знати. — Щож ти робив в твоїм житю? питав я — А що робив .. Служив форналем в дворі, був в війську, був і на війні. а тепер знов працюю де попаде, щоби не вмер. На залит, чого вчили при війську відповів, що крім екзецирки, стріляня і салютованя не вчили більше нічого. — А чи вони самі учені? питав я. — Я думаю, що вчені, відповів. Коли знають дорогу десь на край сьвіта, знають де який ворог мешкає, знають коли з ним бити ся, то вже вчені.

— А чи платиш ти податки? — Еге, плачу.

— Кілько? — Та тільки, що з того що зостане ся, з тяжкою бідю вижити можна. А то гет всьо,..

— Щож ти маєш з тих податків? — Бог їх знає, відповів він; кажуть платити, тож плачу, а дальше що з ними, то не знаю.. І не було для чоловіка сего нічого з того, чим так хвалить ся наш

вік. Алеж він був овочем культури XIX віку!

Дальше я тільки побіжно переглянув книжку і віддав єї старому.

— А як вам подобалося — запитав він — чи правда, що тут написано?

— Еге правда — відкавав я — тільки...

— Тільки шкода бесіди — покінчив старий — шкода пера і паперу. Та нехай! Кінець життя для всіх один і я не терю тут нічого. Але в Бога я вірю, вірю в життя позагробове ідеальне, вірю і в світ надземний, справедливий, який ось тут тепер у мене в серці, а більше де він є, я не знаю. Хиба ось ті могутні верхи гір розуміють його зі мною і говорять про него в своїм шумі, однак ніяке серце його не почув. А подивіть ся ще на науку Христа, на науку всіх релігій. Ні одної другої науки, ні одного філософа люди так не перекручують, так фалшиво не толкують, так від-

мінно не поминають, як науку Христа і науку релігії. А все воно тому, що науку Христа не уважають розумною. Тай о тім зовсім недумають, яка вона, але всі уважають її сьвятою, себто такою, о якій і подумати по свому не можна.

— А котра релігія по вашому найкраща?

— По мому... Кожда релігія є законом, кождий закон є мертвою буквою, що не може одушевити, ні піднести до висшого сьвіта нікого на наколи за ним нема тепла любови. Закон, є се штучна границя між добром і злом, котру так нагинають і пересувають, як кому вигіднійше. І таку границю люди посунувши хоч як далеко на чуже поле, оправдують ся тим, що вони прецінь не перейшли границі правди.

Закон не є знанєм правди, ніяким ідеалом. А в мене релігія, то релігія знаня і розуміня правди, якої не треба в нікого вговорювати, ані прихвалювати. Та

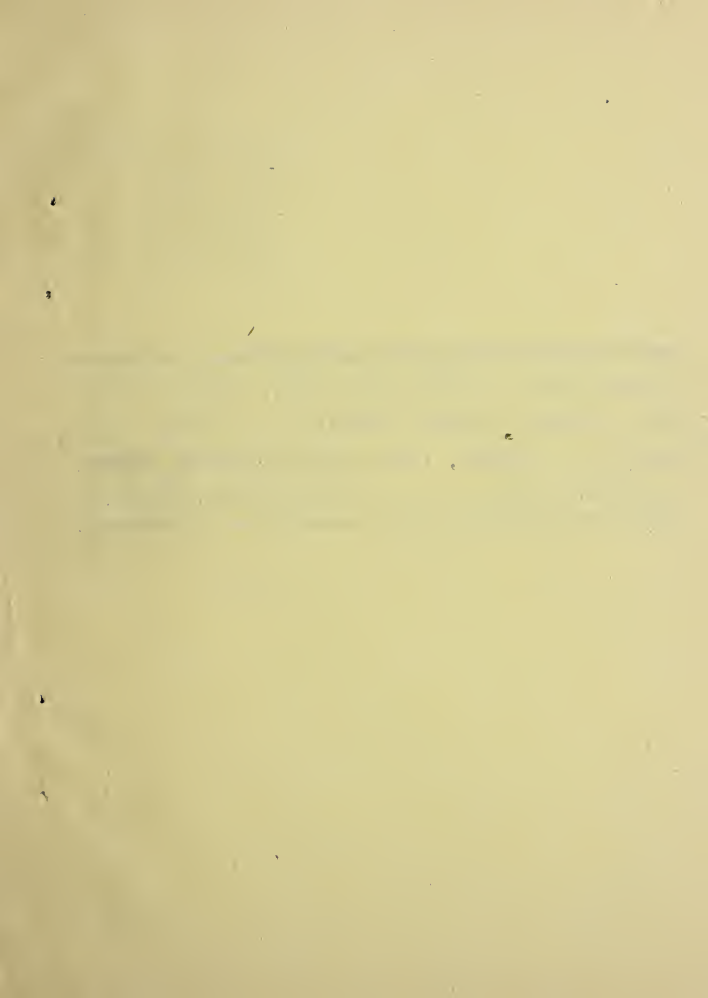
нікому і не ходитьо те,щоби хтось ві-
рив,а о те тільки,щоби казав що ві-
рить. Доказом того хочби те, як нинька
старають ся о просьвіту народну. Ось
гаку до теперя виробив собі релігію

— Алеж лихо, о яким ви згадуєте,
гак загальне — сказав товариш — що
годі його поправляти.

— Як годі? Невжеж своєю загально-
стю воно перемінилось в добро, чи що?
Ні, хоч люди і блукають по бездорожах,
то всеж годі казати нехай вони йдуть ту-
да, куду їм дорога. Годі!

Ми почали пращатись. Старий вивів
нас коротшою дорогою і ми змучившись
не багато, дістали ся до решти товари-
шів. В иншій разі я мавби богати що ро-
зказувати товаришам, та тут я не сьмів
і не знав від чого зачинати.

Другого дня ми вибрали ся в инше
місце, де сподівались більше добичі.
Тут наші розбіглись радіючи, що звіри-
ни було доволі. Алеж згадка про стрічу з
старим весь час непокидала мене. Аж,
коли укінчивши лови, ми вернули домів,
все наче забуло ся. Тільки оттак, деколи
на часочок, згадає ся.

**З друкарні „ГАЙДАМАКИ”, котра вико-
нює всякі роботи входячі в обсяг дру-
карської штуки, по дуже дешевих цінах.
639 E. 11 Str.
New York, N. Y.**